en zoo ze dit *niet* doen, *formeel* het recht hebben om hun gemeenschap met het instituut, gelijk het nu wierd, al te breken.

De kerkeraad van Amsterdam hervormde zijn kerkelijk instituut dat op het oogenblik der verandering, pl. m. 175,000 zielen telde, en op hem rustte de verplichting, om de zegeningen en rechten van het verbeterde en hervormde instituut aan alle dezen toe te kennen en hun te doen genieten. Maar hierin lag niet opgesloten, dat hij over deze 175,000 als een kudde willooze schapen te vervoegen of te beschikken had. *Zijnerzijds* was de kerkeraad gehouden rechten te blijven geven en te verzekeren; maar hij kon niet de vrije wilskeus der leden vernietigen, om al of niet zich als leden van dit hervormde en gewijzigde instituut te blijven gedragen.

Bleek dus schriftelijk of feitelijk van een of meer leden, dat zij weigerden met deze nieuwe orde van zaken mee te gaan, en dat zij van het instituut in zijn nieuwen vorm *geen* leden, hoegenaamd of op wat wijs ook, wilden zijn, dan was *formeel* hierdoor de band tusschen hen en den kerkeraad verbroken, en kon de kerkeraad formeel geen institutaire rechten meer op hen doen gelden.

In een vlugschrift: *Separatie en Doleantie*, dat dezer dagen het licht zag, is dit nader toegelicht.

De heeren Malcomesius c.s., die te Rotterdam een Vereeniging voor Christelijk onderwijs tegenover Christelijk-Nationaal hebben opgericht, deden dan toch winste met onze critiek.

De uitlegging van de XII Geloofsartikelen naar de Protestantsche Belijdenissen, waarvan we het volstrekt onhoudbare aantoonden, is dan toch losgelaten, en daarvoor in de plaats gekomen, eene uitlegging van deze artikelen in den zin van de Nederlandsche Gereformeerde Geloofsbelijdenis.

Dit is metterdaad een ver reikende verbetering.

Nu toch is het ongelukkige denkbeeld van het amalgameeren losgelaten, en is ook deze Vereeniging op *onze* lijn overgekomen. Slechts *in naam*, dat weten we wel, want geen dezer heeren denkt er aan, om óf op kerkelijk óf op schoolterrein, de Belijdenis te laten *gelden*; maar ook zoo ligt in deze wijziging dan toch een hulde aan ons beginsel, die ons verre van onverschillig is.

Ook zoo echter zijn de heeren er nog niet.

Nu toch ligt er nog deze ongerijmdheid in wat ze doen, dat ze namelijk de Sacramenten, en dus ook den Doop, waarop geheel het Christelijk schoolwezen steunt, glippen lieten. Immers tot dat deel onzer Belijdenis dat de XII Geloofsartikelen uitlegt, hoort de uiteenzetting van den Doop niet.

Dat vooreerst.

En dan ten tweede klinkt het toch zeer zonderling, dat waar op een school de opvoeding hoofdzaak is, de leer van het Gebod en van het Gebed zijn opzij gezet.

Immers ook die hooren niet tot de XII Geloofsartikelen, maar tot de leer der dankbaarheid in deel drie van den Catechismus.

Wat zijn de Gereformeerden, die flinkweg de Drie Formulieren van eenigheid aannamen als grondslag hunner scholen, toch veel beter theologen en paedagogen dan deze heeren uit Rotterdam, ook al was Prof. Van Toorenenbergen onder hen.

Hij was er echter blijkbaar meer om als *zelf openbaar onderwijzer*, voor het *openbaar onderwijs* te pleiten, dan om het bijzonder Christelijk onderwijs hoog te houden.

In sommige Ned. Geref. kerken doet zich de vraag voor, of het niet goed zou zijn, dat bij de kerkvisitatie ook de boeken, rekeningen en bescheiden van de Kerkelijke Kas wierden overgelegd.

Op zich zelf is hier niets tegen. Zelfs kan het zijn nut hebben, dat bestuurderen van Kerkelijke Kassen nu en dan hun voordeel doen met opmerkingen, door mannen van meer ervaring over hun beheer gedaan.

Veel hechten we hier wel niet aan; want wie geen vreemdeling in kerkelijke en administratieve zaken is, weet ook wel, hoe bijna niets een vluchtig nazien van boeken, rekeningen en bescheiden te beduiden heeft.

Het goed nazien van een rekening en boekhouding, zoodat men met zijn handteekening er voor in staat, dat alles naar het reglement en in goede orde toeging, is zoo goed als onmogelijk, tenzij men er zeer geruimen tijd aan wijden kan; en wat zullen dan kerkvisitatoren die altoos gehaast zijn, en zooveel andere zaken hebben na te gaan, voor zulk een moeilijke taak presteeren kunnen? Vooral wanneer zij, gelijk toch ook wel het geval is, op administratief gebied min of meer vreemdelingen zijn.

Men stelle zich dus vooral van zulk een nazien niet te veel voor.

Alleen in zooverre zou het zija goede zijde kunnen hebben, als er altoos een prikkel voor bestuurderen in ligt, om te zorgen dat hun boeken bij zijn; en ook om zeer in het oog springende vergissingen voor de toekomst te voorkomen.

Slechts make men van de uiteenloopende opinien over deze zaak nooit een geschil.

Recht om zulk nazien te *eischen*, hebben natuurlijk de visitatoren niet, en komt ook niet aan den kerkeraad toe; en rechtsgeldig voor den burgerlijken rechter kunnen visitatoren uiteraard evenmin de gehouden rekening fiatteeren.

Alleen komt het ons voor, dat het bestuur der Kerkelijke Kas nimmer oorzaak kan hebben, om inzage te weigeren, en dat het veeleer de belangstelling van heeren visitatoren in zijn beheer op prijs zal moeten stellen.

Kwaad kan zulk een inspectie nooit; en er kan kwaad door voorkomen worden; of althans gestuit.

Ds. De Gaay Fortman heeft bij den uitgever Fernhout een kort overzicht ter perse gelegd van de verschillende inrichtingen van Hooger Onderwijs, die in de 16de en 17de eeuw hier te lande zijn opgericht.

Hij deed dit met het doel om aan te toonen, hoe destijds het Hooger Onderwijs aan alle deze stichtingen rekende met de Openbaring in Gods heilig Woord. Vandaar de titel: *Christus Koning ook op het erf der wetenschap*. Een titel die zeker iets anders verwachten doet; en slechts gebezigd is om aan te duiden, dat eertijds onze stichtingen voor Hooger Onderwijs een geheel ander karakter droegen dan thans.

Bij inzage van dit zaakrijk boekske zal menigeen, die minder thuis is in onze historie er verbaasd over staan, wat in den bloeitijd onzer republiek hier te lande voor het Hooger Onderwijs gedaan is.

En zelfs is er nóg meer gedaan, dan Ds. De Gaay Fortman opsomt.

Hoe breed ook zijn catalogus zij, er komt nog bij.

De heer Baron Thoe Schwartzenberg zu Hohenlandsberg was door den kerkeraad van de Ned. Geref. kerk te Utrecht onder censuur geplaatst op grond van een crimineel vonnis der Rechtbank te zijnen laste.

Hierover heeft zich tusschen hem en dezen kerkeraad eene correspondentie ontsponnen, die zich bewoog om de vraag, of een kerkeraad zulk een vonnis als bewijs van schuld heeft te erkennen, of wel gerechtigd en gehouden is de zaak waarin vonnis gewezen werd, zelf nader te onderzoeken.

Dit is een uiterst gewichtige vraag van kerkrecht, waarin de kerkeraad zich gehouden heeft aan de traditie; maar waarvan de heer Schwartzenberg een andere solutie wenscht.

In dit geval ware het natuurlijk zijn recht en plicht geweest, deze zaak *bij de classis*, en desnoods *voor de Synode* te brengen.

Dit deed de heer Schwartzenberg echter niet; maar in stede hiervan gaf hij de gevoerde correspondentie uit, en bracht de zaak voor de rechtbank *van het wereldsch publiek*, dat, gelijk men weet, van kerkrechtelijke vraagstukken meestal *niets* begrijpt.

Door deze daad heeft de heer Schwartzenberg aan de gunstiger meening, die zich te zijnen opzichte begon te vormen, weer nodeloos een knak toegebracht; te meer daar de kerkeraad van Utrecht hem nadere conferentie had aangeboden; en hij dit had afgeslagen.

De exorbitante rekening om schadevergoeding, die aan Ds. Winckel te Oudewater was ingediend, die *f* 1100 bedroeg, en door de rechtbank op *f* 450 ingekrompen wierd, was niet door Ds. Wildeboer, maar door de kerkvoogden der Synodale partij ingezonden. Ds. Wildeboer had zijn pretentie bij kerkvoogden ingediend, en die zonden de rekening, verhoogd met hun eigen pretentie aan Ds. Winckel.

Dit nu verandert in zooverre iets aan de zaak, dat Ds. Wildeboer kan gedacht hebben: „Dat zullen kerkvoogden toch niet alles van hun predikant Winckel terugverlangen." Maar tweeërlei blijft: 1°. dat van Synodale zij een rekening is ingediend die door de rechtbank dan toch op minder dan de helft is teruggebracht; en 2°. dat Ds. Wildeboer bij zijn rekening aan kerkvoogden niet het nobel beding stelde, om in geen geval aan een broeder die om des beginsels wille schade leed, deze posten in rekening te brengen.

KUYPER.

Uit de Pers.

Ditmaal moge de *Heraut* een woord van Ds. P. Huet te Goes overnemen, voorkomende in een bijvoegsel van de *Goessche Courant*.

Het handelt niet van de geesten der afgestorvenen, maar van doodgemartelde dieren, en is van dezen inhoud:

Onder den titel: *Zullen wij nog langer lijdelijk blijven tegenover de gruwelen der vivisectie?* zag dezer dagen een belangrijk en aangrijpend geschrift het licht, waarop ik met enkele woorden de aandacht van al mijne stad- en landgenooten zou wenschen te vestigen.

Reeds in 1880 verscheen in ons land een werkje uit het Hoogduitsch vertaald, getiteld: *De Folterkamers der wetenschap*. Daarin werden met tal van aanhalingen uit geneeskundige boeken en tijdschriften de onmenschelijkheden der vivisectie in het licht gesteld, en door enkele afbeeldingen van gemartelde dieren aanschouwelijk gemaakt.

Laten wij voor wien het misschien noodig zijn mocht, hier zeggen dat door *vivisectie* wordt verstaan het nemen van zoogenaamd wetenschappelijke proeven op levende dieren, voornamelijk op honden, katten, konijnen. Deze proeven bestaan in villen, snijden, branden, en op allerlei andere wijzen pijnigen en martelen van arme, hulpelooze, weerlooze wezens, doorgaans in een onverdoofden, dus hoogstgevoeligen toestand, vastgeschroefd in even afschuwelijk als vernuftig uitgedachte foltermachines, waarin zij dikwijls dagen achtereen levend gehouden worden.

De proeven worden genomen door professoren, in de geneeskundige laboratoria, doorgaans ten aanschouwe en ten behoeve van de medische studenten, die aldus in de beste jaren huns levens onderwijs ontvangen in wreedheid, in het verstompen van hun zedelijk bewustzijn en in het verkrachten van hun conscientie. Geen wonder dat het meerendeel van hen opgroeit tot atheisten en materialisten. Want wie zou in God en in een rechtvaardige vergelding na dit leven kunnen gelooven, en zijne handen met de vivisectie besoedelen?

Die het genoemde werkje (*de Folterkamers der Wetenschap*) in handen gehad en eenigszins met aandacht heeft ingezien, zal niet licht den indruk er van verliezen. Een er in voorkomend plaatje, voorstellende een armen gemartelden hond, die de handen lekt van zijn gewetenloozen professoralen beul, als om hem, doch te vergeefs, tot eenig medelijden te bewegen, zal wel nimmer uit het geheugen van wie het eens zag gewischt worden.

De daarin vermelde, alle wél geconstateerde feiten zijn haast te vreeselijk om te lezen; sommige gaan alle begrip te boven en doen ons vragen: hebben wij hier met de daden van menschen of van geïncarneerde duivelen te doen?

Maar wij hooren het voor de hand liggend antwoord: »Het is waar dat aan onnoozele dieren zaak hevig lijden wordt aangedaan, doch dit geschiedt niet uit onmenschelijkheid, maar juist uit het tegenovergestelde beginsel, menschlievendheid. Het is een noodzakelijk kwaad, doch met het goede doel om menschen van lijden te verlossen of in het leven te behouden".

Dit antwoord hoe algemeen en hoe voorstoots ook voor geldig gehouden, houdt evenwel geen steek, gelijk in genoemd werkje, *de Folterkamers der wetenschap*, en nog overvloediger in het boven dit artikel aangekondigde geschrift wordt aangetoond. Afgezien van de vraag of eenig zedelijk kwaad noodzakelijk mag genoemd worden, of men recht heeft redelooze schepselen Gods te martelen ten einde aan menschen lijden te besparen, en of het gepleegde zedelijk kwaad het twijfelachtige lichamelijk goed niet verre overtreft, worden in gezegde boekjes talrijke getuigenissen opgesomd met duidelijke aanhalingen gestaafd, van beroemde professoren en doctoren die de vivisectie voor volkomen nutteloos en al de daardoor verkregen resultaten als zonder waarde voor de wetenschap hebben verklaard.

Doch wat baten zulke geschriften en wat baat het daardoor opgewekte gevoel van verontwaardiging, als de handen niet ineengeslagen worden en geen krachtige gemeenschappelijke pogingen worden aangewend om aan deze gruwelen van de zich alles geoorloofd achtende wetenschap een einde te maken?

Daartoe moet het komen. De oogen van het publiek van alle standen en rangen der maatschappij moeten geopend worden voor de barbaarschheden, die dag aan dag in haar midden door de meest gezette en geëerbiedigde mannen straffeloos worden gepleegd.

Een kreet van verontwaardiging moet van alle plaatsen des lands opgaan. En rusteloos moet worden gearbeid, gestigd geprotesteerd, gerequestreerd, totdat althans deze gruwel uit ons midden worde uitgeroeid.

Tot bereiking van dit zoo gewenschte doel heeft zich door God geroepen gevoeld en zich in Gods kracht aangegord de heer J. B. T. Hugenholtz, vroeger predikant te Kattendijke, thans te Zuid Beierland. Sedert de gruwelen der vivisectie aan 't onthuld zijn geworden, hebben zij hem dag en nacht vervolgd en zonder rust gelaten tot zij er hem toe gebracht hebben om de bestrijding en de vernietiging er van tot zijn levenstaak te maken.

Door zijn toedoen is ook in ons land, gelijk in Duitschland en in Engeland, een *Anti Vivisectie-Bond* opgericht. Het bestuur daarvan is in handen van de redactie van *Androcles*, maandblad aan de belangen der dieren gewijd.

Door genoemde Redactie is ook het aangekondigde werkje: *Zullen wij nog langer lijdelijk blijven?* in het licht gegeven.

Het eerste gedeelte er van bestaat uit een belangrijk opstel onder den titel: *De vivisectie, waardoor zij wordt gedreven en de weg om haar te bestrijden.*

Daarop volgen de *Voorloopige Statuten van den Nederlandschen Bond tot bestrijding der Vivisectie*, terwijl de hoofdinhoud wordt ingenomen door een brochure getiteld: *Verborgen gruwelen. Feiten en redelijke gronden tegen de Vivisectie* door Hermann Stenz. Uit het Hoogduitsch, door J. B. T Hugenholtz Predikant te Zuid-Beierland.

Het is onmogelijk dit geschrift te lezen zonder aangegrepen te worden door de overtuiging dat de hier geene zaak geldt waaromtrent wij ons onzijdig *mogen* houden, maar die wij met al de krachten en vermogens die ons ten dienste staan, *moeten* steunen en op allerlei wijze helpen bevorderen.

Laten den allen, die een zasje medegevoel hebben met duizenden onnoozele schepselen Gods en laten wij er bijvoegen met de blinde folteraars niet minder, kennis nemen van wat er op dit gebiedt geschiedt en zich aan de zijde scharen van hen die den goeden strijd hebben aangevangen.

Daartoe *worde men lid van den Bond* en geve als zoodanig zijn naam op aan de *Redactie van Androcles* (adres H. L. Smits, boekdrukker-uitgever, Westeinde 135, Den Haag) met vermelding van het bedrag van zijn contributie, die ieder naar goedvinding kan vast stellen en die, om ook minvermogenden te doen medewerken, op een minimum van *f* 0.25 is gesteld.

Moge het aantal medewerkers tot duizenden en nog maals duizenden worde, en moge de barmhartige en rechtvaardige God en aangewende en aan te wenden pogingen zegenen, opdat hier te lande en overal deze schanddek der geneeskundige wetenschap worde uit gewischt en weldra voor goed tot het verledene be hoore.

Zij Ds. Huet voor dit goede woord onze dank gebracht.

De vivisectie is een gruwel, die zich gewetenloos bezondigt aan schepselen, die God met gevoel voor het lijden begaafd heeft, en die door zijn verhardende inwerking op het gemoed van den operateur, schadelijk moet terugwerken op de behandeling der patienten.

Gelijk men weet heeft men van de zijde der Vrije Universiteit zich van meet af *tegen* de vivisectie verklaard.

Doch wat baat dit?

Ds. Huet c. s. *blijven* de Universiteiten *met* vivisectie steunen.

KUYPER.

Officieele berichten uit de Ned. Geref. kerken.

Uit Kootwijk ontvangen we dit schrijven:

De ouders en voogden van schoolgaande kinderen te Kootwijk, hebben zich schriftelijk tot den raad der gemeente Barneveld gewend, met het verzoek de openbare school in deze gemeente op te heffen.

Reeds enkele maanden geleden hebben adressanten zich tot de vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel te Kootwijk en te Kootwijkerbroek gewend, met het dringend verzoek, om in de behoefte aan Christelijk onderwijs van dit gedeelte van de gemeente, dat twee uur van Kootwijkerbroek is gelegen, te voorzien.

Waarlijk was het bij velen van die ouders eene zaak des gebeds.

Het schoolbestuur te Kootwijk en de kerkeraad, diep doordrongen van het gewicht dezer zaak, meende zich tot de vereeniging te Amsterdam, die de financieele belangen van de school te Kootwijkerbroek behartigt, te moeten wenden, maar die vereeniging gaat onder de lasten van die eene school in de gemeente 't Kootwijkerbroek gebukt. Wij meenden te moeten aarzelen, maar ziet, op eenmaal dwingt de Heere ons als 't ware in dien weg.

De hoofdonderwijzer van de openbare school, de heer Aldus, ziet zich op het onverwachts eene andere betrekking aangewezen, hij neemt zijn ontslag en nu verklaren de ouders hunnerzijds, dat zij met 15 Nov. a.s. hunne kinderen van de Openbare school zullen terughouden, wachtende op het gevraagde Christelijk onderwijs in deze gemeente.

Wat eischt nu de Heere van de Gereformeerde kerk en van het schoolbestuur in deze gemeente?

Het antwoord op deze vraag is duidelijk.

In gehoorzaamheid aan den Heere zal de kerkeraad, zal het schoolbestuur den wenk des Heeren volgen.

In een boerenhuisje zal D. V. voor 15 Nov. eene Christelijke school worden geopend en het bestuur hoopt, zoodra de Openbare school ledig is, zich in staat gesteld te zien, dat gebouw van de gemeente te koopen of te huren.

Op heden kunnen wij over geen enkele penning beschikken, want de vereeniging te Amsterdam, penningmeester de heer Ysebrand, bepaalt zich voralsnog *alleen* tot de school te Kootwijkerbroek, maar het bestuur en de kerkeraad weet, dat God, de God van het goud en het zilver is.

De vraag van deze ouders mag niet geweigerd, God wil deze school.

Aan de Gereformeerde kerken in Nederland, aan de vrienden van Gereformeerd onderwijs deelen wij dus mede, dat wij, in gehoorzaamheid aan den Heere, D. V. tegen 15 November eene Christelijke school in een eenvoudig boerenhuis wenschen te openen. Op heden ontbreekt ons alles, wij weten ook nog niet wie de man zal zijn, door den Heere voor deze plaats bestemd, maar onze hulpe staat in den naam des Heeren.

Het schoolbestuur voornoemd,
Ds. J. H. HOUTZAGERS, *voorzitter.*
R. VAN BURIK, *scriba.*
De kerkeraad voornoemd,
Ds. J. H. HOUTZAGERS, *voorzitter.*
A. VAN HASSEL, *scriba.*

Kootwijk, 24 Oct. 1890.

Buitenland.

Duitschland — Eene predikantenconferentie over de inspiratietheorie.

Daar de Elzasz althans kerkelijk geheel met Duitschland medeleeft, vermelden wij het volgende onder de rubriek van Duitschland:

In het einde van September hield de Evang. Luth. predikanten-conferentie van den Elzasz hare tweede vergadering. De conferentie heeft zich op den bodem der belijdenis geplaatst in tegenstelling met de algemeen pastorale conferentie, die een liberaal-unionistisch karakter draagt. De hoofdschotel der vergadering was de behandeling van de vraag: Is of bevat de Bijbel Gods Woord. De vergadering meende aanstonds te moeten verklaren dat zij van de inspiratie theorie der 17de eeuw niets weten wilde, men beweerde dat zij, als zij consequent wordt doorgevoerd, zichzelve weerspreekt en dat men haar des te gemakkelijker kon prijsgeven, omdat de belijdenisschriften der Luthersche kerk niet gelijk die van de Gereformeerde een officieel stempel gezet hebben op de leer van sommigen. Indertijd was de theorie der absolute inspiratie eene nieuwigheid in de Lutherische godgeleerdheid. Toch wilde de heer Dammron, die op de conferentie over dit punt eene voordracht hield, niet weten van het zeggen van modernen en Vermittelungstheologen, die zeggen »de Bijbel bevat slechts Gods Woord." Doch dat deze prediker dit laatste zich inbeeldt, zal blijken uit hetgeen hij als *zijne* oplossing van het vraagstuk ten beste gaf.

De Heere Jezus en de apostelen, zoo sprak hij, hebben Mozes en de propheten als Goddelijk woord aangehaald, het Nieuwe Testament getuigt omtrent de propheten, dat zij niet uit zich zelven gesproken hebben, maar gedreven door den Heiligen Geest. En dat de Heere Jezus, die zich zelven de waarheid noemt, en zijne apostelen, niet een bloot menschenwoord maar Gods woord gesproken hebben, betoogde de spreker. Maar.... hij stelde ook op den voorgrond, dat gelijk de Heere Jezus niet alleen een Goddelijke maar ook een menschelijke gestalte (natuur zal bedoeld zijn) had, en dit niet in docetischen zin (d. w. z. in schijn) maar een menschelijke gedaante met al hare zwakheden, de Heilige Schrift een menschelijke zijde had. Zij is volgens Ds. Dammron oorkonde en getuigenis der goddelijke openbaring in alle dingen, die het heil en de heilsgeschiedenis betreffen; doch wanneer er dwalingen onder door loopen die betrekking hebben op tijdrekenkunde, de aardrijkskunde, volkenkunde, dan doet dit aan de H. Schrift geen schade. Ook gewaagde spreker van het geestelijk karakter der schrift, slechts in den geest en met den geest waarin zij geschreven is, kan zij juist worden verstaan.

De conferentie erkende dat de apostelen een bijzondere genadegave moeten hebben ontvangen om het woord te spreken, hetwelk voor alle tijden regel voor alle Christelijke leer zijn kon, verwierp de z.g. bewustzijnstheologie en beleed, dat schoon er een menschelijke zijde in de H. Schrift is men toch met den Heere zelf door het: „Er staat geschreven" alle twijfelingen en aanvechtingen bestrijden moet.

De heeren dier conferentie schijnen niet te weten dat volgens de Heilige Schrift, de derde persoon der Heilige Drieëenheid de auteur is van de Heilige Schrift, en dat die derde persoon nooit de ingezonkenheid van onze natuur over zich heeft laten komen. Wij meenen daarom te mogen betwijfelen of de Allg. Ev. Luth. Kirchenzeitung gelijk heeft, wanneer zij zegt dat het referaat van Ds. Dammron getuigt van »grondige studie". Ware dit het geval, dan behoorde genoemde predikant het bezwaar opgelost te hebben, dat wanneer de Schrift historisch onbetrouwbaar is, ook de feiten die in de Schrift vermeld worden, even goed wel als niet gebeurd kunnen zijn, terwijl toch de zaligheid der kerk hangt aan geschiedkundige gebeurtenissen, als Jezus' geboorte, lijden en sterven, opstanding enz., en dat alles op zoodanige tijden als door den Vader te voren verordineerd was. Zonder het te weten of te willen, staat de Ev. Luth. predikanten-conferentie met hare beide voeten op den bodem der vermittelungstheologie, die wel beschouwd, aan de naturalistische critiek gewonnen spel geeft. Het is te betreuren dat de groote menigte van Duitsche godgeleerden hiervoor geen oog toont te hebben.

Engeland. De leiders van het leger des heils en de sociale quaestie.

In navolging van den titel van Stanley's boek: »In Darkest Africa" is er in Engeland van de hand van den generaal van het heilsleger Booth een boek verschenen onder den naam van: »*In Darkest England, And the Way out*," waarin eene aangrijpende schildering gegeven wordt van de ellende door velen in de groote steden van Albion geleden. Wel zijn dergelijke beschrijvingen meermalen door anderen geleverd, doch in deze dagen nu de aandacht zoozeer gevestigd is op sociale toestanden, is het verschijnen van het boek van den leider van het Heilsleger een evenement in Engeland. Nogmaals wordt dus aan de Engelsche natie voorgesteld wat het lot is van de onderste lagen zijner maatschappij, en een ieder die het boek leest zal uitroepen: ontsettend! De zucht van de plattelandsbevolking om naar de groote steden te trekken, waar men hoogere loonen verdient, heeft eene menigte van menschen diep ongelukkig gemaakt. De opeenhooping van menschen werkt het uitbreken van vele zonden in de hand, die anders in de harten sluimeren; tegenover vele voordeelen, die het stadsleven voor den werkman oplevert, staan nog meer schaduwzijden, waarvan het gevolg is, dat zijne kinderen den strijd voor het bestaan al moeilijker strijden, terwijl dikwijls zijne kleinkinderen in de jammerlijkste ellende gedompeld worden. Generaal Booth houdt het er voor, dat een tiende deel der bevolking van Engeland in een toestand voortleeft, welke het best kan vergeleken worden met dien in de zwarte ondoordringbare wouden, die Stanley heeft doorworsteld.

Wat moet voor dat ongelukkige deel der Engelsche bevolking, dat wegkwijnt onder namelooze stoffelijke en geestelijke ellende, gedaan worden? Hoe moet het een »menschwaardig" bestaan gegeven, en hoe zal het bereikt worden door het Evangelie? Op deze vragen tracht de generaal een antwoord te geven. In de eerste plaats behoort men werkinrichtingen in de groote steden te stichten, waar men den ellendigen werk zou verschaffen. Daaraan zou een bureau voor werkeloozen verbonden zijn. Velen zou men werk kunnen verschaffen door aan de huizen op te halen wat in vele huisgezinnen weggeworpen wordt, als overgebleven spijs enz. Vele hongerigen konden dan daarmede gespijzigd.

Praktischer en meer uitvoerbaar komt het ons voor als de heer Booth voorstelt om koloniën uit de steden naar het platteland te doen trekken. De gedachte om de centralisatie van de bevolking der groote steden tegen te gaan is uitnemend, doch in de uitvoering zal men, met niet weinig bezwaren te worstelen hebben, want de in lompen gehulde, voddenrapende, bedelende, zakkenrollende bevolking der groote steden, is maar niet aanstonds geschikt om het land te bebouwen, steenen te bakken en huizen te bouwen. Reeds ziet de generaal in het verschiet dat gewezen Londensche bedelaars voorspoedig zullen zijn in het bebouwen van hun stuk grond, dat zij van lieverlede grondbezitters kunnen worden....

Maar ook wil de heer Booth naar andere werelddeelen koloniën vestigen. Zeer verstandig vestigt hij de aandacht niet op tropische gewesten maar op Zuid-Afrika. De armen zouden daarheen gezonden kunnen worden, misschien op schepen door hen zelven op hun eigen werven gebouwd. Dat officieren van het heilsleger zulke koloniën zouden vergezellen spreekt wel van zelf. Immers bij alles heeft de heer Booth voor oogen: de overwinning van de wereld door het heilsleger voor Jezus. Een grootsch denkbeeld. Jammer maar dat bij het schoone doel dat voor oogen gesteld is, men over het hoofd ziet dat wel van den Christus naar de schriften gezegd is, dat Hij als Koning moet heerschen, maar dat den Christus dien het heilsleger verkondigt *niet* is die, welke in de volheid des tijds is gekomen om te zoeken en zalig te maken wat verloren is. Daarbij kunnen de middelen die de heer Booth aanwendt om zijn doel te bereiken den toets van Gods Woord niet doorstaan, daar toch de militaire hiërarchie welke hij heeft ingevoerd en die hem tot hiertoe zooveel succes gaf, niet kan bestaan bij de duidelijkste uitspraken der schrift.

Maar in elk geval is het plan van den heer Booth eene beschaming voor de kerken des Heeren in Engeland. Wij zullen niet zeggen dat deze niets doen om den maatschappelijken nood te lenigen, doch waarheid is, dat de kerken te zeer al hare krachten behoeven voor een strijd in eigen boezem, dan dat zij de armen der ontferming zouden kunnen uitstrekken naar de verwilderde volksmassa's in de groote steden. In de Episcopale kerk heeft men het aan de eene zijde veel te druk met het plaatsen van Mariabeelden in de kerkgebouwen en het houden van processiën, waarbij de waardigheidsbekleeders in de prachtigste gewaden, gelijk die in de Roomsche kerken gebruikt worden, de kerk doortrekken, en aan den anderen kant kost het te veel inspanning van krachten en gaven en ook te veel aan geld om te trachten de Romaniseering dier eenmaal Gereformeerde kerk te keer gaan, dan dat men er ernstig werk van zou kunnen maken, om de ellendigen op te richten uit het slijk, of om olie en wijn te gieten in de wonden der maatschappij. Evenzoo is het in de Nonconformistische kerken. De strijd dien Spurgeon aangebonden heeft, is meer dan noodig. Het ongeloof is in de vrije kerken doorgedrongen en daartegen is nu het zwaard van de leidslieden des volks gekeerd. En dit brengt een dubbel kwaad met zich; in de eerste plaats kan de dienst des Woords tot volmaking der heiligen, niet naar eisch plaats hebben, en ten andere wordt daardoor de dienst der barmhartigheid niet naar behooren uitgeoefend.

Generaal Booth meent tot verwezenlijking van zijn plan *f* 12,000,000 noodig te hebben, en jaarlijks bovendien drie en een halve ton gouds. Reeds hebben twee vrienden van het heilsleger, ieder eene bijdrage van *f* 12,000 toegezegd. Al wordt er nooit een vinger uitgestoken om zijn plan uit te voeren, toch zal het van achteren blijken, dat het in de wereld zenden van zijn jongste pennevrucht goede vruchten afwerpt voor zijn leger, al was het slechts als eene vernieuwde reclame.

De begrafenis van mevrouw Booth heeft onder eene verbazende toeloop van volk plaats gehad. Van de ter aarde bestelling eener koningin kon ter nauwernood meer notitie genomen zijn. Stuitend moeten wij het noemen, dat de heer Booth de lijkbaar zijner echtgenoote staande in een open rijtuig en rechts en links groetende, volgde. In mevrouwBooth verliest niet alleen haar man een voortreffelijke hulp in zijn arbeid, maar het leger ook een bekwame woordvoerster. Waar zij sprak hing men aan hare lippen, en er zijn toespraken van haar gedrukt die, als men zich verplaatst op het Remonstrantsche standpunt van het leger des heils, men voortreffelijk moet noemen. Wij herinneren ons van haar gelezen te hebben eene rede over het eeren naar beginselen en niet naar gevoel, waarin dingen voorkomen, op nuchtere en eenvoudige wijze gezegd, die wij voor onze rekening zouden durven nemen. Jammer maar dat in den grond der zaak haar arbeid met dien van haar man, neerkwam of nog neerkomt op het: »doe dat en gij zult leven."

WINCKEL.

Voor Kinderen.

VOOR WEETGRAGE LEZERS.

Lezen, goed lezen althans, is een kunst, zeiden we onlangs, die niet iedereen verstaat.

Ieder die leest doet dat om iets te weten te komen. Nu is de vraag maar of hij er prijs op stelt dat te onthouden, dan wel of 't hem niet schelen kan zoo hij 't spoedig weer vergeet.

Wie alleen leest om zich te ontspannen of om wat nieuws te weten, zal gewoonlijk weinig moeite doen om het te onthouden, en dat is ook maar gelukkig. De krant b. v. bevat elken dag allerlei verhalen van verschillende voorvallen, vroolijke, droevige, heel gewone, enz. Die al te maal te onthouden gaat niet en is ook voor de meeste menschen tot niets nut. Lees ik een boek louter voor mijn genot, dan kan 't best gebeuren dat juist omdat ik het mooi vond, de inhoud mij bijblijft, ook al doe ik er geen moeite toe. Doch wie veel